

УДК 341.01

DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v3.2025.40>**В. М. Репецький**

кандидат юридичних наук, професор,

завідувач кафедри міжнародного права

Львівського національного університету імені Івана Франка

orcid.org/0000-0003-2237-935X**О. Р. Дем'янчук**

студент I курсу магістратури зі спеціальності «Міжнародне право»

Львівського національного університету імені Івана Франка

orcid.org/0000-0002-4425-7209

СПІВВІДНОШЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ТА ПОЛІТИКИ У МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

У статті розглядається взаємозв'язок між політикою та міжнародним правом в системі сучасних міжнародних відносин. Зроблено акцент на відмінностях між міжнародним правом як об'єктивною, відносно стабільною, нормативною системою та політикою, яка, перед усім, відображає змінні та суб'єктивні інтереси держав. Таким чином, у статті розглядається, чи може міжнародне право зберігати нормативну силу за умови політичного тиску на поведінку держав та їх представників.

На теоретичному рівні проаналізовано підходи класичного реалізму та лібералізму в теорії міжнародних відносин щодо впливу міжнародного права на міждержавну взаємодію. Відповідно до першого підходу, міжнародне право є повністю узалежненим від політики явищем, котре не може існувати як незалежна нормативна система, в той час як другий підхід визнає його конструктивний вплив на поведінку держав.

Взяті до уваги емпіричні дані як докази того, що політика може виявляти як конструктивний, так і деструктивний вплив на міжнародно-правову систему, сприяючи його розвитку або ж, навпаки, провокуючи порушення норм та принципів верховенства права та *pacta sunt servanda*.

Особливу увагу приділено значенню звичаєвого права, принципу *pacta sunt servanda* та імперативним нормам (*jus cogens*). Водночас підкреслено, що державний суверенітет, хоча і є складовою міжнародного правопорядку, інколи здатний перешкоджати належному функціонуванню міжнародно-правових механізмів. При тому, державний суверенітет не можна розглядати як явище, яке нівелює будь-який нормативний вплив на поведінку держав. Натомість, суверенітет слід вважати відносним, тобто таким, що не виключає зобов'язання держав відповідно до принципів верховенства права та *pacta sunt servanda*.

Зроблено висновок, що міжнародне право не можна розглядати виключно як залежне від політики чи, навпаки, повністю автономне явище у міжнародних відносинах. Міжнародне право існує в умовах постійної взаємодії з політичними процесами, виявляючи при цьому нормативну силу та здатність до впливу на поведінку держав. При цьому політичні рішення, що відповідають вимогам міжнародного права, мають більш значний вплив та, потенційно, можуть слугувати основою для створення нових міжнародно-правових норм.

Ключові слова: міжнародне право, політика, міжнародні відносини, нормативна сила, державний суверенітет, верховенство права.

Repetskyi V. M., Demianchuk O. R. CORRELATION OF INTERNATIONAL LAW AND POLITICS IN INTERNATIONAL RELATIONS

The article examines the relationship between politics and international law within the system of contemporary international relations. Emphasis is placed on the differences between international law as an objective, relatively stable normative system and politics, which primarily reflects the changing and subjective interests of states. Thus, the article explores whether international law can retain its normative force under conditions of political pressure on the conduct of states and their representatives.

At the theoretical level, the approaches of classical realism and liberalism in the theory of international relations are analyzed regarding the impact of international law on interstate interaction. According to the first approach, international law is entirely dependent on politics and cannot exist as an independent normative system, whereas the second approach recognizes its constructive influence on the behavior of states.

Empirical data are taken into account as evidence that politics can have both constructive and destructive impacts on the international legal system, either contributing to its development or, conversely, provoking violations of the norms and principles of international law.

Special attention is given to the significance of customary law, the principle of *pacta sunt servanda*, and peremptory norms (*jus cogens*). Simultaneously, it is emphasized that state sovereignty, although an element of the international legal order, can sometimes hinder the proper functioning of international legal mechanisms. However, state sovereignty should not be viewed as a phenomenon that nullifies any normative influence on state behavior. Instead, sovereignty should be considered to be relative, meaning it does not exclude the obligations of states in accordance with the principles of the rule of law and *pacta sunt servanda*.

It is concluded that international law should not be viewed solely as dependent on politics or, conversely, as a completely autonomous phenomenon in international relations. International law exists in constant interaction with political processes, while demonstrating normative force and the ability to influence the behavior of states. Political decisions that comply with the requirements of international law have a more significant impact and can potentially serve as the basis for the creation of new international legal norms.

Key words: international law, politics, international relations, normative force, state sovereignty, rule of law.

Постановка проблеми. Міжнародне право та міжнародна політика є двома ключовими факторами, які визначають поведінку держав у міжнародних відносинах, однак їхній взаємозв'язок залишається складним і неоднозначним. Міжнародне право, як нормативна система, базується на певних принципах та цінностях, які часто протиставляються політично бажаним діям або цілям. На думку деяких дослідників, держави, визнаючи формальну чинність міжнародно-правових норм, натомість керуються політичними міркуваннями, що ставить під сумнів нормативну силу міжнародного права. Водночас, політичні фактори можуть ставати каталізатором розвитку міжнародного права, як, наприклад, у випадках створення Міжнародного кримінального суду (далі – МКС) чи прийняття Женевських конвенцій.

Таким чином, виникає низка суперечливих питань щодо здатності міжнародного права функціонувати незалежно від політики, ступеня впливу політичних інтересів на дотримання міжнародно-правових норм та принципів та наявності таких характеристик міжнародного права як конкретність та нормативна сила, які б дозволили йому забезпечувати існування функціонування міжнародного правопорядку.

Актуальність дослідження обумовлена сучасними глобальними викликами, зокрема міжнародними конфліктами (між РФ та Україною, Державою Ізраїль та Ісламською Республікою Іран), що ведуть до нехтування вимогами міжнародного права на користь політичних міркувань, що породжує необхідність переосмислити взаємодію між політикою та міжнародним правом на сучасному етапі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У міжнародному публічному праві вказаною проблематикою займалися такі вчені як М. Коскенніємі, Т. М. Франк, Дж. Р. Кроуфорд, П. Вейл, які звертають увагу на вагомий вплив політичних процесів на міжнародно-правові відносини. На думку М. Коскенніємі, міжнародне право знаходиться в постійному стані дихотомії між «апологією» та «утопією», де воно або є відображенням політики, або не має на неї жодного впливу. Т. М. Франк розглядає співвідношення між якісними характеристиками міжнародно-правових норм та їхньою здатністю впливати на поведінку держав. Дж. Р. Кроуфорд враховує цінності міжнародного співтовариства як фактори, які впливають на ефективність міжнародного права, а П. Вейл розрізняє різні ступені нормативної сили, якими володіють різні за своєю природою норми міжнародного права.

Також варто виділити таких представників теорії міжнародних відносин як Моргантау Г. та Моравчик А., які в рамках їхніх відповідних шкіл міжнародних відносин (реалізму та лібералізму)

оцінюють роль міжнародного права у взаємодії між державами.

Постановка мети та завдання. Метою дослідження є встановити співвідношення міжнародного права та політики у міжнародних відносинах. Для досягнення вказаної мети необхідно виконати наступні завдання:

1. Встановити види впливу політики на міжнародні правовідносини.

2. Визначити якісні характеристики міжнародного права як нормативної системи та, відповідно, встановити його здатність впливати на поведінку держав та інших суб'єктів.

3. З'ясувати ступінь нормативної сили міжнародного права як умови незалежності та об'єктивності міжнародно-правової системи.

Вплив політики на міжнародно-правові відносини рідко піддається сумніву, проте його ступінь є предметом багатьох наукових дискусій. Перш за все, інтерес викликають різкі відмінності між цими двома регуляторами міжнародних відносин. Міжнародне право, як нормативна система, де верховенство права, справедливість та рівність суб'єктів є центральними та головними засадами, вносить впорядкованість та передбачуваність у міжнародні відносини, в той час як політика не є системою відносно об'єктивних норм й, відповідно, може вносити непередбачуваність та хаотичність у міжнародні реалії. Таким чином, важливо конкретизувати вплив політики на міжнародно-правові відносини, а також встановити, зважаючи на нерідко визначальну роль політики, чи здатне міжнародне право бути достатньо незалежним від неї, аби гарантувати його об'єктивність та нормативну силу.

Представники науки міжнародних відносин пропонують різні, часто протилежні, точки зору. Наприклад, відомий теоретик класичного реалізму в теорії міжнародних відносин Ганс Моргантау вважав, що міжнародне право, хоча й існує, проте є неефективною системою через децентралізацію влади, проблеми кодифікації, проблеми тлумачення та обов'язкової сили його норм [1, с. 209–219]. А відтак, на його переконання, норми міжнародного права виконуються тоді коли їхнє виконання збігається з наявними політичними інтересами держав. Відповідно, держави поводяться певним чином не через вимоги міжнародного права, а через політичні міркування.

З іншого боку, представники лібералізму в теорії міжнародних відносин стверджують, що міжнародне право сприяє співробітництву, зменшуючи таким чином невизначеність міжнародних відносин і заохочуючи взаємно вигідну поведінку. На їхню думку, міжнародне право та міжнародні організації сприяють кооперації для вирішення тих чи інших глобальних або регіональних проблем [2, с. 536]. З цього випливає, що

в рамках теорії міжнародних відносин не існує єдиного підходу до ролі міжнародного права у взаєминах між державами та іншими суб'єктами. Це, звичайно, не означає, що згадані підходи чи будь-які інші не можуть бути вірними. Із цього можна зробити висновок, що немає єдиного пояснення того, що лежить в основі поведінки держав. Таким чином, ми не можемо виключити потенційну роль міжнародного права як одного з чинників, які визначають цю поведінку.

Відносно визначеними є емпіричні дані, тобто сама поведінка, яка може проявлятися, наприклад, через укладення договору, членство в міжнародній організації чи голосування за ту чи іншу резолюцію. З емпіричної точки зору, взаємодію міжнародного права і політики можна простежити у кореляції між подіями політичного характеру та створенням міжнародно-правових норм, яке відбувається після цього. Одним із прикладів цього є прийняття Женевських конвенцій 1949 [3].

Аналогічно, розвиток міжнародного кримінального правосуддя та створення Міжнародного кримінального суду відбувалися, значною мірою, під впливом подій політичного характеру. Перша та Друга світові війни, Югославський та Руандійський трибунали передували створенню (або ж у випадку Першої світової війни – ініціативі створення) міжнародних трибуналів для притягнення індивідів до відповідальності за міжнародні злочини [4, с. 4]. Це показує, що події або бажання політичного характеру не справляють виключно деструктивний вплив на міжнародне право, а й можуть стимулювати його розвиток.

Незважаючи на це, застосування та значення Римського статуту МКС ставиться під сумнів політичними суб'єктами, зокрема такими державами, як США, які хоча й виконували активну роль у розвитку міжнародного кримінального правосуддя, однак відмовилися ратифікувати Статут, описуючи його як загрозу суверенітету Америки [5, с. 381, 385]. Китайська Народна Республіка не тільки не ратифікувала Статут, а й не підписала його. Таким чином, представники двох найбільших економік світу та держав, які посідають перші місця за військовими витратами та володіють ядерним арсеналом *prima facie* не можуть бути притягнені до відповідальності за міжнародні злочини через систему МКС [6; 7].

Відтак, з одного боку, політичні мотиви хоч і виступають основою розвитку міжнародного права, а з іншого боку, мають деструктивний вплив на нього, як на об'єктивну нормативну систему. Оскільки вплив політики у даному контексті є беззаперечним, важливо встановити ступінь цього впливу або дати відповідь на питання, чи є міжнародне право достатньо «конкретним» (в тлумаченні М. Коскенніємі – таким, що не залежить від суб'єктивних, тимчасових бажань дер-

жав) та нормативно сильним, тобто таким, що ефективно застосовується попри політичні заперечення [8, с. 38, 39].

Щодо критерію конкретності, аргументи можуть будуватися дуалістично. З одного боку, джерела міжнародного права уособлюють ідею відносної стабільності міжнародного права, оскільки їхня чинність не залежатиме від миттєвої зміни позиції держави. Кожне з цих джерел, так чи інакше, ґрунтується на згоді держав та інших суб'єктів, яка може виражатися або безпосередньо (наприклад, підписання договору), або опосередковано (наприклад, практика держави, яка показує визнання нею міжнародного звичаю). Таким чином, норми міжнародного права є водночас добровільними щодо прийняття (за винятком імперативних) та обов'язковими щодо виконання. Окрім цього, необхідно враховувати неемпіричний елемент обов'язковості міжнародного права, а саме те, що його нормативна сила також походить від спільноти держав та цінностей, які вони формулюють і впорядковують [9, с. 418].

Звичайне міжнародне право займає особливе місце серед джерел, оскільки воно часто є загальним та, відповідно, створює зобов'язання для всіх суб'єктів та, окрім цього, виражає волю та згоду держав через практику та *opinio juris* на визнання існування цих зобов'язань [10, с. 1119]. Перефразовуючи, воно засвідчує, що держави визнають міжнародне право як нормативну основу для їхньої поведінки на довгостроковій, а точніше, невизначено строковій основі. Більше того, деякі звичаєві норми, такі як заборона катувань, геноциду, рабства є водночас імперативними нормами міжнародного права (*jus cogens*) [11, с. 141–143], зміна яких можлива лише наступними нормами такого ж характеру.

Ключовим принципом, що забезпечує стабільність системи міжнародного права, є *pacta sunt servanda* — договори повинні виконуватися, як зафіксовано в статті 26 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р. Цей принцип дещо схожий з принципом верховенства права в тому сенсі, що обидва є логічними основами функціонування системи, фактично закріплюючи зобов'язання дотримуватися норм права. Через цю обставину Г. Кельзен називав *pacta sunt servanda* основною нормою (*Grundnorm*), тобто нормою, яка надає валідність усій системі [12, с. 328].

Отже, можна стверджувати, що ця норма виконує стабілізаційну функцію, оскільки без неї договори, якщо надавати їй вузького тлумачення, а також будь-які зобов'язання міжнародного права, за умови широкого тлумачення, були б повністю залежні від тимчасових розрахунків вигоди для держав.

З іншого боку, протилежним фактором можна вважати державний суверенітет, який часто

сприймається як шкода для дії міжнародного права, хоча сам суверенітет обґрунтовується та обмежується міжнародним правом. Звичайно, існує аргумент про суверенітет як абсолютну автономію у будь-яких відносинах, адже практика показує протилежне і зобов'язання все ж виконуються, хоча й не завжди. Це яскраво проявляється у забороні застосування сили, закріпленій у статті 2(4) Статуту ООН. Як зазначає Джеймс Кроуфорд, сучасний суверенітет є «умовним суверенітетом», тобто держави не є абсолютно незалежними у виборі своєї поведінки, а керуються, серед іншого, нормами міжнародного права [13 с. 259]. Тим не менш, ідея суверенітету як верховної влади всередині держави та незалежності у міжнародних відносинах часто сприймається як те, що надає суб'єктивним бажанням держав перевагу над об'єктивними вимогами міжнародного права.

Щодо критерію нормативності, аргументи можуть суттєво відрізнятися. З одного боку, ідея можливості існування світового порядку, заснованого виключно на міжнародно-правових нормах, піддається сумніву через приклади недієвості правових інструментів в ситуаціях, які мають глобальну політичну важливість (як, наприклад, після вторгнення РФ в Україну як у 2014, так і 2022 роках). Відповідно, якщо дотримання чи недотримання міжнародного права залежить від гостроти або важливості політичної ситуації, або ж геополітичної могутності залучених в таку ситуацію суб'єктів, можна зробити висновок про прямий вплив політики на ефективність міжнародного права та його залежність від політики. Такий висновок заперечує одну з фундаментальних ідей права, а саме припущення, що існування права щонайменше робить певну поведінку обов'язковою, а не добровільною незалежно від обставин [14, с. 217]. Зрозуміло, що такий аргумент ставить під сумнів нормативну силу міжнародного права.

Досліджуючи це питання, можна прослідкувати, що існує взаємозалежність між характеристиками міжнародного права (чіткість, об'єктивність, зрозумілість) та ймовірністю того, що ті норми, які наділені такими характеристиками, будуть виконуватися [15, с. 24-27]. Відповідно, характеристики міжнародного права впливають на міжнародні відносини, що підтверджує думку про те, що міжнародне право наділене незалежною нормативною силою. Держави схильні поважати міжнародне право не тільки через страх буквальних санкцій, подібно до того, як покіра обґрунтована у деяких теоріях внутрішньодержавного правопорядку, а й тому, що бажають зберегти репутацію відповідального суб'єкта міжнародного права. Таким чином, міжнародне право діє через соціальні й моральні механізми, а не виключно через силу примусу.

До того ж, не варто недооцінювати здатність міжнародного права до обмеження влади. Наприклад, у справі Нікарагуа проти США Міжнародний Суд виніс рішення про порушення міжнародного права з боку США, попри їхнє невизнання юрисдикції Суду на певному етапі [11, с. 14]. Звичайно, наведений приклад можна розцінювати як вплив політики на міжнародно-правові відносини, але водночас він засвідчує здатність міжнародного права встановлювати об'єктивні юридичні стандарти, які залишаються дійсними навіть попри існуючі порушення.

Додатково можна прослідкувати тенденцію до збільшення ролі міжнародного права у міжнародних відносинах, яка обґрунтовується розвитком міжнародних організацій, таких як ООН, СОТ, МВФ, МКС, котрі не лише забезпечують платформу для співпраці, але й відіграють значну роль у творенні, тлумаченні та застосуванні міжнародно-правових норм. Це явище можна описати як «легалізацію», тобто перехід ширшого, порівняно з минулими періодами, звернення до міжнародного права для якіснішого регулювання відносин [16, с. 401].

Такий стан речей вкотре призводить до висновку про відносну нормативність міжнародного права як особливої системи. Внаслідок цього, деякі норми міжнародного права є нормативно сильнішими за інші (наприклад, імперативні норми, неімперативні норми та норми «м'якого права»), певні аспекти міжнародно-правових відносин перебувають під переважним впливом права, а деякі – під впливом політики [17, с. 440, 441]. Відносна нормативність робить міжнародно-правову систему менш передбачуваною та стабільною, проте вона не заперечує її правову природу та вплив на міжнародні відносини.

Висновки. Вищенаведене дозволяє зробити висновок, що питання співвідношення міжнародного права і політики не можна зводити до питання про домінування одного над іншим. Міжнародно-правові норми формуються в значній мірі через політичні процеси, а політичні діяння можуть обмежуватися міжнародно-правовими нормами. Для міжнародного права характерна відносна конкретність та нормативність, що, з одного боку, підтверджує його незалежне від політики функціонування, проте з іншого боку не виключає її впливу на міжнародно-правові відносини.

Тут, вочевидь, доцільно було б наголосити на тому, що коли політичні рішення держав приймаються в рамках правового поля з дотриманням принципу верховенства права у міжнародних відносинах, відповідно і політичний вплив держав при цьому буде більш ефективним та загально-визнаним з боку всього світового співтовариства. Такий вплив, у кінцевому підсумку, приведе до його трансформації у чітко сформульовані правові

норми, які за своїм змістом будуть направлені на забезпечення необхідного правопорядку та мирного співробітництва між усіма суб'єктами міжнародного права.

Перспективи подальших досліджень. Дослідження співвідношення міжнародного права та політики відкриває низку питань, які заслуговують подальшого розгляду та розробки. Окремої уваги потребує емпіричне дослідження відповідності між політичними інтересами держав і їхньою практикою дотримання міжнародно-правових норм, що допоможе встановити закономірності та причинно-наслідкові зв'язки між тими видами політичних інтересів, які провокують порушення міжнародного права. Це, у свою чергу, дозволить краще передбачати міждержавну поведінку.

Іншим потенційним напрямом досліджень є вивчення ролі міжнародних організацій у забезпеченні належного функціонування міжнародно-правової системи та їхнього впливу на політичні міркування держав, а також поведінку, що на них базується.

Насамкінець, окрему перспективу становить дослідження імперативних норм (*jus cogens*) та їхньої здатності протидіяти політично мотивованим порушенням міжнародного права.

Література

1. Morgenthau H. J. Politics among nations: The struggle for power and peace. 2nd ed. New York : Alfred A. Knopf, 1954. 600 p.
2. Moravcsik A. Taking Preferences Seriously: A Liberal Theory of International Politics. *International Organization*. 1997. Vol. 51. № 4. P. 513–553. URL: <https://doi.org/10.1162/002081897550447> (date of access: 18.06.2025).
3. Convention (IV) relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War. Geneva, 12 August 1949. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gciv-1949> (date of access: 18.06.2025).
4. Cassese A. International Criminal Law. 2nd ed. Oxford University Press, 2008. 550 p.
5. Amann D. M., Sellers M. N. S. The United States of America and the International Criminal Court. *The American Journal of Comparative Law*. 2002. Vol. 50. P. 381. URL: <https://doi.org/10.2307/840883> (date of access: 22.06.2025).
6. GDP (current US\$). URL: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?name_desc=true (date of access: 22.06.2025).
7. Military expenditure (% of GDP). URL: https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?most_recent_year_desc=false (date of access: 22.06.2025).
8. Between Apology and Utopia: The Politics of International Law. The Politics of International Law. URL: <https://doi.org/10.5040/9781472565587.ch-001> (date of access: 22.06.2025).
9. Crawford J. R. The Creation of States in International Law. Oxford University Press, 2007. URL: <https://doi.org/10.1093/law/9780199228423.001.0001> (date of access: 22.06.2025).
10. Goldsmith J. L., Posner E. A. A Theory of Customary International Law. *The University of Chicago Law Review*. 1999. Vol. 66. № 4. P. 1113. URL: <https://doi.org/10.2307/1600364> (date of access: 22.06.2025).
11. International Court of Justice: Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua (Nicaragua v. United States). *International Legal Materials*. 1986. Vol. 25. № 5. P. 1023–1289. URL: <https://doi.org/10.1017/s0020782900025596> (date of access: 07.05.2025).
12. Rigaux F. Hans Kelsen on International Law. *European Journal of International Law*. 1998. Vol. 9. № 2. P. 325–343. URL: <https://doi.org/10.1093/ejil/9.2.325> (date of access: 08.05.2025).
13. The philosophy of international law. Oxford : Oxford University Press, 2010. 611 p.
14. Hart H. L. A. The Concept of Law: a book. Oxford: Oxford University Press, 1994. 325 p.
15. Franck T. M. Power of Legitimacy among Nations. Oxford University Press, 1990.
16. Gaeta P., Viñuales J. E., Zappalá S. Cassese's International Law. Oxford University Press, 2020. URL: <https://doi.org/10.1093/oxf/9780199231287.001.0001> (date of access: 07.05.2025).
17. Weil P. Towards Relative Normativity in International Law? *American Journal of International Law*. 1983. Vol. 77. № 3. P. 413–442. URL: <https://doi.org/10.2307/2201073> (date of access: 07.05.2025).